

УДК 94(497.1):328.121(1-87)''1944/1945''

ПЕРЕГОВОРИ МІЖ ЮГОСЛАВСЬКИМ УРЯДОМ В ЕМІГРАЦІЇ І НКВІЮ У 1944–1945 рр.

Марта ЯРЕМКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії країн Центральної та Східної Європи

У статті проаналізований зміст переговорів, що проходили між югославським урядом в еміграції та НКВІЮ у 1944–1945 рр. Звернута увага на роль країн-союзниць у цих переговорах. Розглянута позиція короля Петра II щодо співробітництва з комуністичним рухом Опору. Досліджено договори, укладені між Й. Броз Тіто та І. Шубашичем, їх практична реалізація та наслідки для майбутнього Югославії.

Ключові слова: Югославія, рух Опору, король Петро II, уряд в еміграції, Іван Шубашич, Йосип Броз Тіто, угода Тіто–Шубашича.

В останні роки Другої світової війни ключові позиції в югославському русі Опору зайняла Народно-визвольна армія під командуванням Й. Броз Тіто. Для того, щоб повернути в Югославію монархію союзницькі країни, і особливо Великобританія, докладали максимальних зусиль. Наслідком стала низка угод укладених між головою Національного Комітету Визволення Югославії (НКВІЮ) Й. Броз Тіто та прем'єр-міністром югославського уряду в еміграції І. Шубашичем. Переговори, що тривали між двома лідерами, стали вирішальними для долі країни та майбутнього устрою держави.

Ця проблема в науковій літературі майже не відображена. Першими деяких її аспектів торкнулися американські дослідники. Історик М. Девід зосередився на русі Опору в Югославії під час Другої світової війни, та дав свою оцінку угоди Тіто–Шубашича¹. Британський історик Л. Вудвард цей сюжет розглянув крізь призму британського Форін-офісу². Канадський дослідник В. Робертс звернув увагу на місце Великобританії, США та СРСР, що вони посіли в укладенні та реалізації угоди³. Однією з найновіших книг, присвячених югославським рухам Опору, є дослідження американського історика М. Кураповни⁴, в якому угода Тіто–Шубашича розглядається в контексті військово-політичних подій, що відбувалися в Югославії.

Як видно, дослідники лише побіжно дослідили переговори між югославським урядом в еміграції та НКВІЮ. Такий стан вивчення теми визначив мету статті – дослідити угоди, укладені між Й. Броз Тіто та І. Шубашичем, шлях реалізації та їх значення для майбутнього Югославії. Джерельною основою стали документи Державного департаменту США⁵, копії угод між Й. Броз Тіто та І. Шубашичем⁶, спогади британського прем'єр-міністра В. Черчілля⁷ та вибрана листування Й. Сталіна і В. Черчілля під час Другої світової війни⁸.

Хронологічні рамки обмежені травнем 1944 р. – вереснем 1945 р. Нижня межа обумовлена часом приїзду І. Шубашича до Лондона. Верхня межа стосується часу останньої декларації Петра II до свого народу.

Політична ситуація, яка склалася на початок 1944 р., показала, що повного порозуміння між королем Петром II та лідером комуністичного руху Опору Й. Броз Тіто досягнути не вдасться. Основною перешкодою виявилися значні ідеологічні розбіжності та спротив голови НКВЮ щодо повернення югославського короля на Батьківщину. В цих умовах найкращим виходом із ситуації, на думку офіційного Лондона, було відкликання уряду та призначення нового прем'єр-міністра, який би зміг налагодити контакти з партизанами. Найбільш компромісною фігурою виявився колишній бан Хорватії І. Шубашич, який від 1941 р. перебував у США⁹.

Після значних коливань та дискусій Петро II погодився запросити І. Шубашича до Лондона. Прибувши 9 травня до столиці Великобританії, він подав королеві свої погляди про необхідність сформувати невеликий уряд неполітичного характеру. Король цю пораду сприйняв і 1 червня 1944 р. І. Шубашич був призначений прем'єр-міністром. Доречно зауважити, що він став першим не сербом на посаді глави уряду в історії Королівства Югославії.

Прем'єр-міністр Великобританії В. Черчілль повідомив Й. Броз Тіто про відставку уряду ще до моменту його офіційного розпуску¹⁰. Повідомлення було відправлено 17 травня 1944 р.:

Сьогодні зранку за порадою британців король Петро II відправив у відставку уряд Пуріча, військовим міністром у якому був генерал Михайлович. Зараз король збирається сформувати уряд або ж заснувати державну раду на чолі з баном Хорватії Іваном Шубашичем ...¹¹

Відтак 10 червня І. Шубашич та Петро II виїхали з Лондона. Водночас британські урядовці вирішили, що король повинен залишатися на Мальті, поки І. Шубашич та британський посол Р. Стівенсон відбудуть звідти на о. Віс в Адріатичному морі для зустрічі з Й. Броз Тіто з метою досягнути угоду про об'єднання всіх сил антифашистського опору в Югославії. Офіційний Лондон сподівався, що в майбутньому дружня зустріч може відбутися між Петром II та Й. Броз Тіто¹². 16 червня югославський прем'єр-міністр та голова НКВЮ зустрілися на о. Віс. Тоді ж була укладена перша угода. Головними в ній були три засади:

- до королівського уряду не включати елементи, ворожі рухові національного визволення;
- уряд має визнати резолюцію, прийняту в Яйце у листопаді 1943 р.;
- король повинен звернутися до югославського народу з закликом підтримувати партизанів та передбачити якнайшвидше формування спільного уряду.

В угоді також зазначалося, що НКВЮ не розглядатиме питання про монархію перешкодою на шляху співпраці між комітетом та королівським урядом, оскільки обоє прийняли рішення, що народ Югославії вирішить питання про державний устрій після війни.

І. Шубашич та Й. Броз Тіто також обмінялися усними запевненнями. Тіто підкреслив, що він не має наміру ввести “деморалізуючу комуністичну систему” або нав’язати стратегічну лінію компартії. Це було повторено під час візиту до голови НКВЮ посла Р. Стівенсона¹³. Домовились, що Й. Броз Тіто буде головнокомандувачем всіх югославських сил, а солдати, які воюють під керівництвом компартії можуть, на власний розсуд, носити югославські кокарди замість червоних зірок. Югославський прем’єр мав долучити до складу королівського уряду двох осіб з партизанського визвольного руху: словенця Драга Марусіча та серба Сретена Вукосавлевіча, без жодних подальших переговорів. Окрім того, Й. Броз Тіто мав делегувати одного члена Антифашистського віче народного визволення Югославії (АВНВЮ) як зв’язкового офіцера до уряду. В подальшому він повинен був скерувати делегатів до різних міжнародних комісій, в яких була репрезентована Югославія¹⁴.

Усі національні сили мали бути об’єднані та спрямовані проти спільного ворога. Й. Броз Тіто запропонував, щоб весь морський флот перейшов під його командування. В результаті обговорення генерал Вілсон, адмірал Каннінгем та І. Шубашич погодилися порушити це питання на майбутній конференції в Казертті (Італія), де була запланована участь Й. Броз Тіто та І. Шубашича. Водночас погодилися, що королівський флот має виступати під югославським прапором без партизанської емблеми (Червоної зірки)¹⁵.

Всі ці домовленості офіційний Лондон прийняв з певним скептицизмом. Відтак 3-го серпня югославський прем’єр-міністр написав записку до міністра зовнішніх справ Великобританії Е. Ідена І. Шубашич зазначав, що велика відповідальність ляже на нас після війни, коли вся зброя, що постачається в Югославію, опиниться у розпорядженні Й. Броз Тіто, і її можна буде використати з метою підкорення країни. У своїй відповіді Е. Іден зазначив, що Форін-офісу не потрібно нагадувати про цю небезпеку¹⁶.

Для Й. Броз Тіто ця угода була досить важливою та вигідною. Він якомога активніше використав той факт, що зараз за ним стоїть влада короля. Незважаючи на два роки партизанської пропаганди, молодий король все ще був дуже популярний серед сербів. Це стало причиною того, що АВНВЮ чинило тиск на короля через прем’єр-міністра І. Шубашича, щоб змусити його оголосити в Югославії про підтримку Й. Броз Тіто та відмову від Д. Михайловича¹⁷. Доречно зауважити, що голова НКВЮ досягнув цього у вересні 1944 р. Відтак 12 вересня король у радіозверненні з Лондона закликав всіх сербів, хорватів та словенців об’єднатися та приєднатися до Народно-визвольної армії під керівництвом маршала Й. Броз Тіто.

12–13 серпня 1944 р. В. Черчілль зустрівся із югославським прем'єром та головою НКВЮ в Казерті. Зустріч відбулася незабаром після висловлених підозр з британської сторони, що Й. Броз Тіто використовував отримані поставки зброї та боєприпасів проти своїх співвітчизників. Натомість голова НКВЮ через наявність кількох американських офіцерів, що залишилися в штабі Д. Михайловича, скаржився, що союзники все ще постачають зброю четникам, яка застосовується в боротьбі з партизанами. Найважливішою метою офіційного Лондона на зустрічі в Казерті було забезпечити якомога швидше створення об'єднаного югославського уряду¹⁸.

Обидва югославські лідери домовилися, що всі військово-морські сили Югославії будуть тепер об'єднані в боротьбі під спільним прапором. Також було вирішено одночасно опублікувати декларації, які б мали зменшити внутрішню боротьбу і привести до зміцнення югославських збройних сил. Після Казерти вони прибули на о. Віс для продовження переговорів. В. Черчілль у листі до Й. Сталіна наголосив, що ця угода між югославським прем'єр-міністром та головою НКВЮ дозволить британцям збільшити поставки військових матеріалів югославським збройним силам¹⁹.

Побоювання щодо Й. Броз Тіто загострилися, коли у вересні 1944 р. він зник з о. Віс без повідомлення. Британське керівництво було приголомшене. 20 листопада В. Черчілль телеграфував до британського генерала Г. Вілсона, що його впевненість у Й. Броз Тіто була “знищена його втечею з Вісу у всіх обставинах, що були присутні в його від'їзді”. Доповіді про репресії з боку партизанів, коли вони увійшли у Дубровник та інші міста, також додалися до зростання почуття зневіри. Проте для Лондона створення об'єднаного югославського уряду залишалося на першому місці.

Уже у вересні В. Черчілль дійшов висновку, що можливість забезпечити повернення короля Петра II на Батьківщину за погодженням з Й. Броз Тіто була пропущена в 1943 р. Тепер Великобританія може діяти лише в поєднанні з Москвою. З 9 до 19 жовтня 1944 р. тривала конференція у Москві, на якій були присутні В. Черчілль та Е. Іден. 9 жовтня британський прем'єр запропонував загальний поділ Балкан між Великобританією та СРСР, який прийняв Й. Сталін. Югославія була розділена у співвідношенні “50–50”, що визначало спільну політику офіційних Лондона та Москви.

Незабаром після конференції у Москві югославський прем'єр отримав запрошення від Й. Броз Тіто приїхати до Белграду для подальших переговорів щодо формування спільного уряду. Воно супроводжувалося телеграмою від Е. Ідена та В. Молотова. Під час складних переговорів, протягом яких І. Шубашич їздив з Белграду до Москви, і знову до Белграду та Лондона, основна увага була звернута на Й. Броз Тіто, який мав очолити новостворений уряд. В іншому випадку, він наголосив, що угода не буде цікавою для його руху. Нова ситуація виникла з визволенням Белграду загонами Народно-визвольної армії Югославії в жовтні 1944 р., яка поклала кінець партизанській фазі боротьби Й. Броз Тіто²⁰.

Остаточна угода була досягнута 1 листопада в Белграді та складалася з двох з половиною сторінок, на яких був викладений план по об'єднанню уряду. Згідно з нею, король не міг повернутися в Югославію до оголошення результатів плебісциту, але за погодженням з Й. Броз Тіто мало бути призначено трьох регентів, що б правили у його відсутність:

Для уникнення можливої напруженості у відносинах в країні ми погодилися, що король Петро II не повинен повертатися доти, поки населення країни не висловиться з цього питання, а на час відсутності короля влада повинна бути в руках Регентської Ради²¹.

Регентами були обрані 90-літній колишній голова Сербської Радикальної Партії Арса Станосвіч, словенець Душан Сернетц та хорват Анте Мандіч. Вони не виконували самостійної ролі та були лише маріонетками. В кабінет мало входити 6 членів уряду І. Шубашича та 12 членів НКВЮ. Було названо 28 міністерств. Це означало, що деякі міністри мали об'єднати два портфелі. Угода закінчилася заявою, що новий уряд опублікує декларацію, яка буде містити принципи нового правління. Вони мають бути федеративними та демократичними. Жодна національність не має переважати іншу. Угоду підписали І. Шубашич та Й. Броз Тіто, проте вона могла бути реалізована лише після погодження і схвалення королем Петром II²².

Повернувшись до Лондона, І. Шубашич змушений був захищатися як від аргументів Петра II, який звинуватив його в перевищенні своїх повноважень в досягненні угоди про регенство, так від критиків, які стверджували, що він був занадто "м'яким" в переговорах. Виправдовуючись, І. Шубашич стверджував, що наголошуючи на принципах монархії, він повинен був враховувати реалії ситуації в Югославії. Король наполягав, що регентів мав призначити він і регенти мають нести відповідальність особисто перед королем. Це викликало відповідну реакцію В. Черчілля. Він підкреслив, що конституційний монарх повинен дослухатися до порад свого уряду при призначенні регентів, і, зокрема, перем'єр-міністра І. Шубашича²³.

У Лондоні цю угоду сприйняли як таку, що є досить вигідною для Югославії. Внаслідок цього було докладено максимум зусиль, щоб сприяти її реалізації²⁴. 17 листопада відбулася зустріч Петра II та В. Черчілля. Король не погоджувався підписати угоду та заявив, що це лише засіб для отримання визнання від Великобританії та США. В. Черчілль нагадав Петрові II, що угода є поступкою Й. Броз Тіто і що той сьогодні при владі. Під час розмови король сказав британському прем'єру: "Я слідував Вашим порадам, пане Прем'єр-міністре, останні два роки і подивіться, де я зараз". На ці слова він отримав красномовну відповідь: "Чи жили б Ви краще, Ваша Величносте, якщо б слідували за Михайловичем?"²⁵.

10 грудня І. Шубашич повернувся з Белграда до Лондона, де 7 грудня він підписав із Й. Броз Тіто три додаткових угоди. Однією з угод було комюніке. У другій угоді під назвою “Вибори до Конституційної Асамблеї та Організація Громадської Влади” йшлося про скликання виборів до конституційної асамблеї через 3 місяці після цілковитого визволення Югославії. Згідно з цим договором АВНВЮ мав керувати країною, поки не буде скликана Асамблея й утворено новий уряд.

У третій угоді “Власність Його Величності Короля та Регентська Рада” передбачалося, що регенти будуть захищати та керувати королівським майном у час відсутності Петра II. Король матиме вільне спілкування з регентами, а коли регент помре чи подасть у відставку, король має вибрати іншого з імен, які запропонує уряд²⁶.

11 грудня І. Шубашич зустрівся із Петром II і ознайомив його з текстами підписаних документів. Король сприйняв усі пункти, окрім засади, що стосувалося Регентської Ради²⁷. Після цього Петро II зробив два застереження до угоди у формі проекту. Одним з них було те, що він не може конституційно надавати АВНВЮ законодавчу владу, поки тривають вибори, оскільки у протилежному випадку буде підготований шлях виборів, в якому брати участь зможе лише АВНВЮ.

Як тільки король оголосив ці застереження, преса у вже визволеній від нацистів Югославії та Вільне Югославське радіо спрямували на Петра II лавину звинувачень. Мітинги розпочалися в кожному місті Югославії, на яких люди вигукували “Геть короля Петра!”. Коли В. Черчілль змусив короля прийняти угоду Тіто–Шубашича попри його власну незгоду, партизани пригальмували спонтанні демонстрації. Доля монархії вже була вирішена²⁸.

Наприкінці грудня 1944 р. І. Шубашич попередив Петра II, що якщо король відмовиться підписати угоду, то він назавжди позбавиться можливості стати королем. При цьому прем’єр додав, що у разі відмови Петра II підписати угоду, новий уряд все одно буде сформований. Розлючений король хотів негайно відкликати І. Шубашича за перевищення владних повноважень, а особливо через заплановану поїздку до Москви для консультації з Й. Сталіном. В. Черчілль застеріг короля не робити нічого до його повернення:

Я особисто попрошу Сталіна не укладати жодних угод з Шубашичем до часу надання доповідей королю і доки я не матиму можливості вивчити договір. ...
Зачекайте, поки Шубашич повернеться, і тоді ми троє сядемо та вирішимо всі виниклі проблеми²⁹

Після тривалих роздумувань король 11 січня 1945 р. підписав комюніке, в якому оголосив своє заперечення угоди³⁰. Дослідники висловили версію, що таку ухвалу він прийняв, очевидно, за порадою своєї теці, грецької принцеси Аспасії,

і без консультацій з І. Шубашичем, В. Черчиллем чи Е. Іденом³¹. Ця заява югославського короля викликала значний резонанс серед британського політикуму. Того ж дня У. Черчілль написав до Й. Сталіна:

... Заява ... була зроблена без консультацій з нами і навіть всупереч нашій пораді. Він вважає, що якщо протягом ближчих декількох років буде триматися в стороні від всього того, що відбувається в Югославії, то прийде його час ...³²

Окрім того, В. Черчілль запропонував Й. Сталінові, незважаючи на позицію короля, ввести в дію угоду Тіто–Шубашича. Це було аргументовано тим, що він виступає як конституційний монарх і його заяву не можна вважати державним актом³³. Водночас Петро II не заперечував проти регенства як такого і був лише проти форми, в якій воно запропоновано³⁴. 18 січня 1945 р. в палаті громад В. Черчілль повідомив, що король відхилив угоду між І. Шубашичем і Й. Броз Тіто та запропоноване регенство³⁵. Югославський прем'єр намагався переконати короля прийняти угоду, але Петро II відмовився від його поради. 21 січня У. Черчілль доручив Р. Стівенсону доповісти королеві, що якщо він не прийме угоди протягом 48 годин, то британці попросять І. Шубашича та його уряд відправитися в Белград та встановити регенство. Проте Петро II британського посла так і не прийняв. У ніч з 22 на 23 січня король відправив уряд І. Шубашича у відставку³⁶.

В. Черчілль відреагував на розпуск уряду листом до Й. Сталіна, в якому йшлося, що уряд Її Величності в будь-якому випадку потурбується про реалізацію угоди Тіто–Шубашича:

Я пропоную, щоб три великі держави вирішили тепер ввести в дію угоду Тіто–Шубашича і щоб Тіто був проінформований, що, якщо він домовиться з Шубашичем і його урядом реалізувати угоду, три великі держави визнають об'єднаний уряд, створений у відповідності з угодою та акредитують послів при Регентській Раді. Я також пропоную, щоб до утворення цього об'єднаного уряду жодний уряд, утворений одним лише Королем, або ж одним лише маршалом Тіто, не було визнано³⁷

15 лютого 1945 р. І. Шубашич та нові міністри виїхали з Лондона до Белграда. На початку березня, після важких переговорів, він та Й. Броз Тіто узгодили склад Регентської Ради та об'єднаного югославського уряду. Монарх під сильним британським тиском змушено прийняв пропозицію. Королю повідомили, що якщо він продовжуватиме перешкоджати реалізації угоди, то буде змушений покинути країну. 4 березня Регентська Рада прийняла присягу³⁸.

Відтак 7 березня 1945 р. у Белграді був сформований Тимчасовий уряд під головуванням Й. Броз Тіто. Ключові позиції (міністрів юстиції, фінансів, внутрішніх справ, промисловості, торгівлі) були надані членам Комуністичної партії. І. Шубашич отримав міністерство закордонних справ, Шутей був

міністром без портфеля, лідер Республіканської партії Яша Продановіч призначений міністром Сербії, а лідер Демократичної партії Мілан Грол – віцепрем'єром. 14 березня 1945 р. відновило свою діяльність британське посольство в Белграді.

Форін-офіс чинив значний тиск на декількох найвизначніших югославських демократів в Лондоні, щоб змусити їх приєднатися до Тимчасового уряду. Однак вони не увінчалися успіхом. Югославські політики розуміли, що Форін-офіс на той час не міг чи не хотів зрозуміти, що Й. Броз Тіто позбавить участі в державно-політичному житті країни І. Шубашича та інших як тільки зрозуміє, що прийшов час³⁹. Петро II писав до В. Черчілля на початку травня 1945 р.:

Я б хотів процитувати лише кілька прикладів відкритого недотримання угоди Тіто–Шубашича, яку схвалила Велика Трійка, так само як принципи, викладені в Ялтинських рішеннях. Досі попередній парламент не є сформований у Югославії. АВНВЮ продовжує працювати. Жодні демократичні права не були відновлені. Досі в югославській пресі можна висловлювати лише думку маршала Тіто. Допускається лише один політичний рух. У виборах, скільки вони проходять, можна вибрати лише з кандидатів з Національно-визвольного руху Тіто

Але В. Черчілль був непохитний. Його відповідь, датована 8 травня, оминала всі звинувачення, що були в листі короля⁴⁰.

Відтак 8 серпня 1945 р. прозвучала відозва короля, в якій він відрікся від угоди Тіто–Шубашича. Також Петро II проголосив, що регенти більше не можуть його репрезентувати⁴¹. Правління Петра II закінчилось невдачею. Югославія залишилася єдиною і знову стала федерацією народів, але при Й. Броз Тіто, а не при Петрі II. У його останній декларації від 6 вересня 1945 р. говорилося:

віра в Югославію, яка буде заснована на принципах справжньої демократичної свободи, соціальної справедливості та повної рівності для всіх народів⁴²

Угоди, укладені між Й. Броз Тіто та І. Шубашичем в період між червнем 1944 р. та березнем 1945 р., після важких переговорів, тиску та боротьби з тиском, привели до створення об'єднаного югославського уряду та Регентської Ради в Белграді. Однак сформований уряд не виявився довговічним. Сам І. Шубашич в кінцевому підсумку став жертвою цієї влади. Після семи місяців коаліції, міністр закордонних справ, звинувативши Й. Броз Тіто у формуванні диктатури, подав у відставку.

NEGOTIATIONS BETWEEN YUGOSLAVIAN GOVERNMENT IN EXILE AND NATIONAL COMMITTEE FOR THE LIBERATION OF YUGOSLAVIA IN 1944–1945

Marta YAREMKO

Ivan Franko National University of L'viv,
Department of Central and East European History

The article analyzes negotiations between Yugoslavian government in exile and National Committee for the Liberation of Yugoslavia. The attention is paid to the role of Allies during these negotiations. The position of King Peter II about cooperation with communist resistance movement is presented. Agreements concluded between J. Broz Tito and I. Subasic, practical realization and their consequences for future of Yugoslavia are researched.

Key words: Yugoslavia, resistance movement, King Peter II, government in exile, Ivan Subasic, Josip Broz Tito, Tito-Subasic Agreement.

---

¹ *David M. Ally Betrayed. The uncensored story of Tito and Mihailovich. New York, 1946.*

² *Woodward L. British Foreign Policy in the Second World War. London, 1962.*

³ *Roberts W. R. Tito, Mihailovich and The Allies 1941-1945. Durham, 1987.*

⁴ *Kurapovna M. K. Shadows on the Mountain. The Allies, the Resistance, and the Rivalries That Doomed WWII Yugoslavia. Hoboken, 2009.*

⁵ *United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944. V. 4: Europe. Washington: U.S. Government Printing Office, 1966.*

⁶ *United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers. Conferences at Malta and Yalta, 1945. Washington: U.S. Government Printing Office, 1955.*

⁷ *Churchill W. The Second World War. V. 5: Closing the Ring. New York, 2002.*

⁸ *Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Т. 1. Переписка с У.Черчиллем и К. Эттли (июль 1941 г. - ноябрь 1945 г.). Москва, 1989.*

⁹ *Roberts W. R. Tito, Mihailovich and The Allies 1941–1945. P. 210.*

¹⁰ *Woodward L. British Foreign Policy in the Second World War. P. 344.*

¹¹ *Churchill W. The Second World War. V. 5: Closing the Ring. P. 577–578.*

¹² *United States Department of States. Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1379.*

¹³ *Yapou E. Governments in Exile, 1939–1945. Leadership from London and Resistance at Home // <http://governmentsinexile.com/yapoucontents.html>*

¹⁴ *United States Department of States. Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1386.*

¹⁵ *Ibid. P. 1385.*

¹⁶ *Woodward L. British Foreign Policy in the Second World War. P. 346.*

¹⁷ *David M. Ally Betrayed. The uncensored story of Tito and Mihailovich. P. 108.*

¹⁸ *Yapou E. Governments in Exile, 1939-1945. Leadership from London and Resistance at Home*

¹⁹ *Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Т. 1. Переписка с В.Черчиллем и К. Эттли (июль 1941 г. – ноябрь 1945 г.). С. 294–295.*

²⁰ *Yapou E. Governments in Exile, 1939–1945. Leadership from London and Resistance at Home*

²¹ *United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers. Conferences at Malta and Yalta, 1945. P. 251.*

²² United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1418.

²³ *Yapou E.* Governments in Exile, 1939-1945. Leadership from London and Resistance at Home

²⁴ Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Т. 1. Переписка с У.Черчиллем и К. Эттли (июль 1941 г. – ноябрь 1945 г.). С. 317.

²⁵ United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1423.

²⁶ United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers. Conferences at Malta and Yalta, 1945. P. 253–254.

²⁷ United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1432–1433.

²⁸ *David M.* Ally Betrayed. The uncensored story of Tito and Mihailovich. P. 108.

²⁹ United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers, 1944. V. 4: Europe. P. 1443.

³⁰ United States Department of States. Foreign relations of the United States: Diplomatic Papers. Conferences at Malta and Yalta, 1945. P. 258.

³¹ *Woodward L.* British Foreign Policy in the Second World War. P. 349.

³² Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Т. 1. Переписка с У.Черчиллем и К. Эттли (июль 1941 г. – ноябрь 1945 г.). С. 343.

³³ Там же. С. 343.

³⁴ Там же. С. 344-345.

³⁵ *Yapou E.* Governments in Exile, 1939-1945. Leadership from London and Resistance at Home

³⁶ *Woodward L.* British Foreign Policy in the Second World War. P. 349.

³⁷ Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Т. 1. Переписка с В.Черчиллем и К. Эттли (июль 1941 г. – ноябрь 1945 г.). С. 349.

³⁸ *Woodward L.* British Foreign Policy in the Second World War. P. 349.

³⁹ *David M.* Ally Betrayed. The uncensored story of Tito and Mihailovich. P. 311.

⁴⁰ *Kurapovna M. K.* Shadows on the Mountain. P. 248.

⁴¹ Ibid. P. 249.

⁴² *Yapou E.* Governments in Exile, 1939-1945. Leadership from London and Resistance at Home.